

Se hús, se hal állapot

■ BESZÉLGETÉS SZINETÁR MIKLÓSSAL ■

– Főigazgató úr, kissé bizonytalanok tűnt az interjút illetően, azt mondta, most financiai egyeztetések vannak folyamatban a Magyar Állami Operaházban. Miféleképp?

– Egyrészt ősszel nem lesz operapremierünk, mert a különféle megszorítások, elvonások és egyebek következtében elhagytam a *Xerxészt*, amit Kovalik Balázs rendezett volna. Másfelől egyelőre semmi fedezete sincs a béremelésnek. Miközben igyekszem csökkenteni a költségeket, az Operaháznak igen jelentős, több mint száznegyvenmillió forintos hiánnyal kell megküzdenie az idén.

– Állandó levelezésben van a minisztériummal?

– Az idén igen. Korábban ez nem volt jellemző, de ez az év rohamosan vetett fel új és új problémákat. Mindez az Opera esetében azért súlyosabb, mint más színházaknál, mert nagyon hosszú időre kell előre látnunk és dolgoznunk. Tele vagyunk elkötelezettségekkel: nekem, de még inkább az utódoknak már most kellene tudnia, hogy 2006-ban mivel gazdálkodhat a színház. Enélkül egyszerűen nem lehet előre szerződni. Ha valamilyen elvonást februárban közölnek velem, azt abban az évben már nem tudom pótolni.

– Most mégis erre kényszerül?

– Volt, amit már decemberben közöltek, volt, amit februárban. Az energiaárak drasztikus emelkedését például áprilisban tudtam meg. Ez nekem sok. Úgy szoktam mondani, az opera királyi műfaj, mert mindig is a királyok fizették – sehol a világon nem tartja el önmagát. Elhatározás kérdése, hogy az Opera mennyi támogatást kapjon. Ez a legnagyobb problémám az egész rendszerrel: sem az állam, sem a főváros nem viselkedik tulajdonosként.

– Mit vár pontosan?

– Tegyük fel, hogy van egy kávéházam, tehát én vagyok a tulajdonos. Mikor megnyitom az üzletet, közlöm a vezetővel, hogy ez a kávéház vagy reggel tíztől éjfélig legyen nyitva, vagy huszonegy órát, vagy csak minden második kedden, délután kettőtől. Ez más és más költséggel jár. Aztán eldöntöm, hogy előfizetéses menüt árulok-e, vagy rendkívül drága tengeri fogásokat. Világos elhatározás, tulajdonosi döntés kérdése. Az is, hogy olyan operát akar-e a tulajdonos, amely – mint jelenleg – szeptembertől júliusig játssza a repertoárján lévő ötvenkét darabot, egy évben háromszázötvenkét alkalommal a két színházépületben. De előírhat olyat is, mint mondjuk, a milánói Scala, amely mindössze nyolcvanöt operaelőadást tart évente. Az egyik ennyibe, a másik annyiba kerül. A tulajdonosi hozzáállást eleve jellemzik a nevelésigazgatói pályázatkiírások, amelyek szintén nem tartalmaznak pontos elvárásokat. A magas művészi színvonal és a jártasság előírása nem elég. Az igazi megrendelő kimondja, hogy egy évben háromszáz előadást kíván vagy hatvanat, és ehhez rendelkezésre bocsát négyszázmillió forintot vagy húsz forintot.

– Gondolja, hogy a „megrendelést” túrné a színházi szakma?

– Nem hiszem. Annak idején sokan fölháborodtak, amikor Görgey Gábor kultuszminiszter pályázat nélkül nevezte ki Huszti Pétert a Nemzeti Színház élére. Pedig ez a vezetés méltóságának, tulajdonosi tudatának része: „Kérem, én vagyok a tulajdonos, így döntöttem, pont.” A helyzet e tekintetben a fővárosnál a legrémesebb, ahol a kulturális bizottság határoz. Ez egy anonim társaság,

még csak felelősségre sem vonható a döntéseiért, mert közösen felelős. Egyedül senki. Az előző rendszerben, annak is a korábbi szakaszában, erős kultúrpolitikai nyomás alatt éltünk, minden elő volt írva, még az előadásszám is. Örültünk, ha valami apróságba beleszólhattunk. Mindennek a visszahatásaként a hatalom most fél megnyilvánulni, mert azt hiszi, hogy túlzó módon vindikálna magának különböző jogokat.

– Lehet, hogy minden finanszírozási probléma ugyanitt gyökerezik?

– A homályosan megfogalmazott célokból sok gond és financiai nehézség következik. Ennek ellenére mindig el szoktam mondani egy gimnáziumi osztálytársam történetét. Nagy színházbarát, olyannyira, hogy fölvételizett a színművészeti főiskolára, két évig járt a színész szakra, de 1956-ban otthagya, és elment Ausztráliába, ahol igen jó módban, egy hűtőszekrénygyár felső vezetőjeként vonult nyugdíjba. Azóta járja a világot, Európa nagyvárosaiban tölti a szabad idejét, és minden ősszel hazajön két hónapra. Budapesten minden áldott estjét színházban tölti, és mindig elmondja, hogy olyan színes és jó színházi élet, mint Pesten, a világon sehol sincs. Ez is a történet része.

– Ha nincs tulajdonosi megrendelés, akkor milyen alapon van éppen háromszázötvenkét előadás az Operaházban és az Erkelben?

– Mindenekelőtt meghatározó a bérleti rendszer és annak sikere. Emellett az is szorít, hogy egy nagy társulat sok művészt szeretnének foglalkoztatni – minél több az előadás, annál több a lehetőség erre. Másrészt igen nagy dolog, hogy novemberben és decemberben, tehát két hónap alatt a két színházban százhatézer néző fordult meg. Ahogy a *Háryban* mondják, ez még Nagyabony-nak is valami. Annál furcsább, hogy hol hozzánk vágnak egy nagyobb összeget, hol apránként visszaveszik. Lehet persze arra hivatkozni, hogy ha például Helsinkinek csak egy operája van, akkor mi itt, Közép-Európában mire föl rázzuk a rongyot.

– Rázzuk?

– Olykor úgy tűnhet, de természetesen nem.

– Akkor tűnhet úgy, amikor négymilliárd forinttal megemelik a ház támogatását?

– Egy összegben, de szörnyű szöveg kíséretében emelték meg a költségvetést. Azt mondták, azért adnak több pénzt, hogy a magyar opera az európai élvonalba kerüljön. Ez hülyeség: mindig is ott volt, és most is ott van. Ráadásul egy egyszeri döntéssel ki lehet bújni minden további felelősség alól. Egyszer egy építész mondta, hogy Magyarországon nem ismerik azt az alapvető európai magatartást, hogy ha egy ház hétfőn felépül, akkor kedden már el kell kezdeni tatarozni. Nálunk az átadással minden el van intézve. Pedig egy év múlva a ház elkezd rohadni, és rohad, rohad, rohad. Ezzel nem törődni: igazi keleti mentalitás. A négymilliárdos emelés majdnem három éve történt, és azonnal szét lett osztva – jórészt a közalkalmazottak bérét emelték meg belőle. Ez a hazai viszonyoknak megfelelő tisztességes megélhetést biztosít, ellentétben azzal az elképesztő és megalázó nyomorhelyzettel, amelyben a magyar színészek élnek. Az egyszeri juttatás rohamszerűen pótolta harminc év lemaradását, tudniillik három évtizeden át nem volt bérfejlesztés. Azóta pedig nem történik más, csak a koptatás.

– Ez milyen állapotokat teremtett?

– Amikor elmentem innen, a Magyar Állami Operaházban az átlagfizetés alacsonyabb volt a magyarországi átlagnál. Az én fizetésem kevesebb volt, mint a Nemzeti Filharmonikusoknál egy zenekari tag bére. Ilyen a világon nincs. Az utolsó hónapokban akadt olyan *Bánk bán*-előadás, amikor egyszerre tizenhat műszaki dolgozó jelentett beteget, mert azért a pénzért egyszerűen nem jöttek be. Kellékes nem volt. A balett-táncos fiatalok a hónap végén már ebédre kértek kölcsön. A hozzánk vágott pénz ezt korrigálta, és fölhozta a béreket, no nem az európai, hanem a tisztas magyar színvonalra.

– *Vajon minden szempontból ésszerű döntés volt ez?*

– Ha tőlem függ a pénz szétoztása, az Opera csak hárommilliárdot kapott volna, ami a korábbiakhoz képest szintén jelentős segítség. A többivel a vidéki társulatokat, az országos operaéletet lehetett volna fejleszteni. Kár, hogy ez elmaradt, mert ha lennének vidéki operatársulatok, megalapozottabban történhetne az értő közönség nevelése, és intenzívebb kulturális élet alakulhatna ki.

– *Komoly bázisként lehetne tekinteni a halódó vidéki operajátásra?*

– Persze, hiszen ha valaki permanens kómában van, és csak kéthavonta ébresztik fel egy napra, akkor lehet, hogy hülyeségeket beszél, lehet, hogy nagyon okosokat mond, de utána visszahanyatlík. Németországban attól virágozik az operakultúra, hogy százharom színházban művelik a műfajt. Ennek nyilván a városállamok óta van tradíciója. Ideális állapotnak azt gondolnám – és ez nem túlzó igény –, ha öt nagy színházban: Szegeden, Pécsen, Győrben, Miskolcon és Debrecenben önálló operatársulat lenne, amelyek évente ötven-hatvan előadást tartanak. Ezt elbírná a város és a közönség is. A közönség nem szűkülhet le egy speciális budapesti kasztra vagy taborra. Másrészt lényegesen több tehetségünk van annál, ahány művészt a Magyar Állami Operaház foglalkoztatni tud. Azok, akik sokéves munkával, áldozatokkal kerülnek a pályára, vidéken megfelelő feladatokhoz jutnának.

– *Erre irányuló próbálkozás volt Szolnokon a Székely fonó koprodukciós bemutatása?*

– Igen, mi fizettük az énekeseket, a többi költséget pedig a szolnoki színház vállalta. Óriási sikert aratott az előadás. Jövőre ugyanilyen formában készül majd a *Bohémélet*. Nagyon boldoggá tett a kezdeményezés sikere: az a tény, hogy Kodály *Székely fonóját* 2004-ben zsúfolt házakkal játsszák az Alföldön. De aztán ránéztem a jegyre; rá volt írva, hogy négyszáz forint. Innentől kezdve nem érvényes az egész. Ez komolytalan ár.

– *Volt egy külső próbálkozás Gödöllőn is, a kastélyszínházban.*

– A gödöllői teremnek speciális adottságai vannak. Minden évben bemutathattunk volna ott egy barokk operát, ami hiánycikk. De kuriózumot pénz nélkül nem lehet előállítani. A gödöllői kastélyszínház lehetett volna a kamaraszínházunk, de az elvonások miatt nem tudunk vállalni semmilyen, Operán kívüli feladatot.

– *Egy jól működő vidéki opera miben különbözik a budapestitől?*

– A vidéki közönség konzervatívabb, ezért kevesebbet lehet kísérletezni. Az Andrásy úton megsaccolhatom, hogy az évi háromszázötvenkét előadásból hányszor nem számíthatok nagy

érdeklődésre. Ezáltal támogatom a kortárs művészetet, amit ugyan nem fognak sokan látogatni, mégis megjelenik. Ezt egy hatvan estén játszó vidéki opera nem engedheti meg magának.

– *Az Operaház társulata elfogadja a kísérletező, avantgárd kezdeményezéseket?*

– Ha a modernebb előadásokban jól szólítják meg a művészeket, szívesen vesznek részt bennük. Szerencsére kikopóban van az a generáció, amelynek nehézségeket okoz a betanulás vagy a stílus. A fiatalok jobban alkalmazkodnak. De hogy valami modern vagy klasszikus, az ma már nem létező kategória. Kérdés, hogy azoknak, akik csinálják, van-e a mondanivalójuk, és azt el tudják-e juttatni hozzánk. A XX–XXI. századi zene nehezebben jut el a magyar közönséghez. Ebben a szobában, ahol ülünk, annak idején közölték a zenekar tagjai gróf Bánffy Miklóssal, nagy előddommal: ők nem azért jártak a Zeneakadémiára, hogy olyan szemetet játsszanak, mint *A fából faragott királyfi*. Külön pénzt kértek, és a színház hét karmestere közül egyik sem vállalta a mű vezényletét. Bánffy ezért hozott olasz karmestert. Bartók műve ma már szinte operettszerűen közérthető.

– *Mennyire fiatalos ma az Opera társulata?*

– Nagyon. Két fiatal generáció van jelen egyszerre az Operaházban: egy a színpadon, egy a nézőtéren. Nem mondhatnám, hogy a ház publikuma előregszik.

– *A rendezők is mintha „fiatalodnának” az utóbbi szezonokban.*

– Ez az élet rendje. Mindig felháborít, amikor azt mondják, várni kellene még. Más kérdés, hogy a fiatalok futtatása nem járhat együtt az öregek kiirtásával. Rémes az a színház, ahol bebetonozott, öreg csatalovak ülnek egy életen át ugyanazon a helyen, de az is borzasztó, ahol mindig bejön

egy fiatal, és abban a pillanatban már le is löktek egy öreget a Taigetoszról. Megfelelő arányt kell tartani. Át kell adni a stafétabotot, de futás közben.

– *Milyen az Operaházban a repertoárfeladatokat ellátó énekesek aránya? Egyszer azt mondta, hét kifogástalan Toscája van, miközben a színház négy Tosca-előadást játszik szezononként.*

– Ez szomorú pálya, mert két olyan mutató határozza meg, amely nem függ össze. Az egyik a tehetség és a teljesítmény, a másik a kereslet és a kínálat. Ezek sokszor köszönő viszonyban sincsenek egymással. Ha valamilyen hangfajból hiány van, akkor közepes képességekkel is rengeteg fellépéshez lehet jutni. Amely területen viszont nagy a kínálat, ott briliáns adottságokkal sem könnyű labdába rúgni.

– *Mi lenne a helyes arány?*

– Olyan nincs. Sokféle megoldás lehetséges. Visszakanyarodom a kályhához: el kell dönteni, ki mit akar. Egy nagyvonalú kormány nyugodtan megkockáztathatná, hogy nemzeti kincsnek tekintí az Operaházat, amelynek ráadásul nagy a nézőtábor. A kincstár kibírná, hogy eltartja azokat az énekeseket is, akik keveset énekelnek, mert nem jut nekik elég szerep. Magyarországon egy nap alatt jóval több pénzt lopnak el, mint amennyibe az operaénekesek eltartása kerül. De azt is mondhatja az állam, hogy a gazdaságosság alapján áll, és aki nem dolgozik, ne is egyék. Akkor ezt kell

A portrékat Schiller Kata készítette

konzekvensen keresztülvinni. Egyedül ez a se hús, se hal állapot nem vezet sehova. Lehet, hogy meg kell szüntetni a közalkalmazotti jogviszonyt, és részvénytársasággá kell alakítani az Operát, ahogyan Bécsben működik. Bár ott azt mondják, nem vált be. Mindenesetre ez is egy út. Sok út van. Az viszont nem út, ahová csupa félmegoldás fut össze.

– *Ha két éve az összes pénzt a bérekre fordították, tulajdonképpen mennyiben bővültek a művészi lehetőségek?*

– Azóta sincs szinte semmi mozgásterem. Lekötötték a közalkalmazottak bérét, miközben bizonyos tényezőket – időzített bombákat – figyelmen kívül hagytak. Az Erkel Színház például rémes állapotban van. Az Opera NDK-s hidraulikájáról ugyanezt lehet elmondani. Minden este kérdés, felmegye-e a függöny. Erre semmi pénz sem jutott. Az üzemház műhelyeiben az év hat hónapjában elviselhetetlen a meleg, a másik fél évben pedig fáznak a dolgozók. Vacak, korszerűtlen az épület. Elmegyek a Nemzetibe, és csurog a nyálam, hogy milyen egy új színház. Még az Operettben is. Itt közben minden lepusztult.

– *Az elmúlt hónapokban többször meglebegtette, hogy feláll, ha további elvonások lesznek.*

– El vagyok rá szánya. Ha nem kapok garanciát, hogy a leépülési folyamat megáll, távozom. Szeretném hangsúlyozni, nem elkeseredésből vagy zsarolásból. Egyszerűen nem erre vállalkoztam. Visszajöveletem előtt kialakult egy szörnyű helyzet: az Opera betegségeit rosszul, piszkos késsel operálták. Visszahívtak, és normális állapotba hoztam a beteget. Büszkén állíthatom, hogy két változatos szezont sikerült létrehozni. Vállalom a vitákat kiváló

Lohengrint. A Jenőfa reveláció, a Britten-bemutató nem kevésbé. Mondhatnám a *Don Giovannit* és a *Mayerlinget* is. Jók a mutatóink, az Erkel Színház a szokásos januári visszaeséskor például hetvenhét százalékos nézettséget produkált, az Opera pedig kilencvennyolc százalékosat. Azt hiszem, elvégeztem a dolgomat.

– *Úgy vállalta el az igazgatást, hogy a rendez átmenet – és a színház – érdekében a ciklus második felében már együtt dolgozik az utódaival. Most felkérte vezető rendezőnek Vidnyánszky Attilát. A Jenőfával indult az utánpótlás?*

– Többeket szeretnék idehozni, akik az opera ügyét ügyként tudják továbbvinni. Biztos vagyok abban, hogy ha maradok is, legkésőbb 2006-ban tisztességesen át fogom adni a házat. Van egy bizonyos határa annak az időnek, amit az ember egy helyen eltölthet. A privát kapcsolatokban sem szabad megvárnia, amíg megunják. Azt fogom tanácsolni az utódaimnak, hogy szánjanak nyolc-tíz évet az Operaház működésének kikerülhetetlen megreformálására.

– *A megszorítások állítólag egész Európán végigsöpörnek...*

– Ez sanyarú sors. Olvasom, hogy a drezdai színháztól nemrég egymillió eurót vontak el. A világhírű Thielemann Berlinben most mondott le hasonló okok miatt. Bizonyos reakció mindenütt jelentkezik, ugyanis az operaházak és a sztárénekesek az utolsó negyven évben hihetetlenül elpofátlanodtak, mérhetetlen anyagi javakat zsaroltak ki maguknak a társadalomtól, ez út ma vissza Nyugaton. De nálunk más a helyzet. Még egyszer hangsúlyozom: a Magyar Állami Operaházban csupán hazai

mércével tisztességesek a jövedelmek. A budapesti színházak többségében viszont komolytalan, megalázó pénzt vesznek fel a művészek. És a nézők is botránnyosan, komolytalanul keveset fizetnek a jegyekért.

– *Mi lenne a normális?*

– Az már a magas politikával függ össze. Segíthetne például a könyvkiadáshoz hasonló megoldás. Anno elkezdtek a könyveket az értékükön árulni. Fél évig senki sem vette őket, ma pedig a könyv az egyik legnagyobb üzlet, legalábbis a kulturális szférában.

– *Egy ilyen megoldás milyen következményekkel járna?*

– Először biztosan erős visszaesséssel. Én máris sokat emeltem a jegyek árán, de a stratégiámhoz az is hozzátartozik, hogy az operához kötődő nézők – a bérletesek és a harmadik emeleti közönség – helyeire minél kevésbé dráguljanak. A japán turista viszont ne kapja meg a bécsi ár töredékéért a napi jegyeket. Semmi értelme sem lenne.

– *Félő, hogy ezt a prózai színházak nem tehetik meg.*

– A kultúra helyzete és szerepe országunként más. Magyarországon máig ki nem hevert sokk, hogy a művészetek rengeteget veszítettek fontosságukból. Egy korlátozott nyilvánosságú társadalomban, mint amilyen a miénk volt, a kultúra szerepe felértékelődik. Ennek vége, és a következménye az lett, hogy a kultúra mint kenyérkereseti lehetőség radikálisan lecsúszott a ranglétrán. Színészetből, írásból, színházból itt ma nem lehet megélni, holott ezek nem is olyan régen privilegizált foglalkozások voltak.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: KOREN ZSOLT